

ประเด็นท้าทายและโอกาสของสอ.ในห้วงเวลาที่นโยบายรัฐและเทคโนโลยีดิจิทัลเปลี่ยนแปลงแบบพลิกโฉม

จุฑาทิพย์ ภัทราวาท¹

ในโลกแห่งความเป็นจริง เราต้องยอมรับว่านักสหกรณ์ กับ นักการเงินมักจะมีมุมมองเรื่องการจัดการสถาบันการเงินที่แตกต่างกันเสมอ ตัวอย่างเช่น

- นักสหกรณ์มองเรื่อง”การบริการการเงินที่ดีกว่าเพื่อสมาชิก “นักการธนาคารมองเรื่อง”การบริการที่ลูกค้าจะเลือกเป็นอันดับแรก”

- นักสหกรณ์มองเรื่อง”ทำอะไรจึงจะจัดสรรกำไรและสวัสดิการคืนกลับสู่สมาชิกให้มากที่สุด นักการธนาคารมองเรื่องการจัดสรรกำไรแก่ผู้ลงทุนให้มากที่สุด

แต่สิ่งที่นักสหกรณ์และนักการธนาคารคิดเหมือนกันคือการบริหารจัดการสถาบันการเงินต้องคำนึงถึงความมั่นคง มีเสถียรภาพและเป็นที่ยอมรับไว้วางใจแก่คนในสังคม เวทีเสวนาที่วิทยากรมาจากหลายองค์กรเช่นในวันนี้จึงอาจมีมุมมองที่แตกต่างอันเนื่องมาจากประสบการณ์ในภารกิจหน้าที่และวิสัยทัศน์ที่แตกต่าง และหวังว่าคงเป็นการแบ่งปันข้อมูลเพื่อการก้าวข้ามอุปสรรค ข้อจำกัด และเกิดประโยชน์ในการมองหาแนวทางการก้าวข้ามอุปสรรค ข้อจำกัด เพื่อที่นักสหกรณ์แถวหน้า อย่างพวกท่านจะสร้างการมีส่วนร่วม รวมพลังสร้างสรรค์ แนวคิด และแนวทางเชิงยุทธศาสตร์เพื่อให้สอ.ยังคงเป็นสถาบันการเงินเพื่อการเป็นทางเลือกที่ดีกว่าแก่สมาชิกและชุมชนตามปรัชญาแนวคิดของสหกรณ์ต่อไป

โลกแห่งการเปลี่ยนแปลงและผลกระทบที่มีต่อระบบสถาบันการเงิน:

โลกกำลังค่อย ๆ เคลื่อนไปในจุดที่เทคโนโลยีกลายเป็นหัวใจสำคัญในการทำสิ่งต่าง ๆ ระบบการเงินการธนาคาร กำลังเข้าสู่ยุคเปลี่ยนผ่านครั้งสำคัญ การพัฒนาทางเทคโนโลยี โดยเฉพาะเทคโนโลยีทางการเงิน (Fin Tech) จะสร้างผลกระทบอย่างรุนแรง ต่อระบบการเงินการธนาคารของไทยและของโลก และทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวิถีการดำเนินชีวิตในด้านต่างๆดังนี้

พฤติกรรมของประชาชนจะหันมาใช้บริการออนไลน์ และสังคมไร้เงินสด ทำให้ธนาคารต้องหันไปใช้เทคโนโลยีเหล่านี้แทน

Mobile Banking ที่มีบริการได้ครบถ้วน เหมือนไปธนาคารจริงๆ ตั้งแต่การโอนเงิน จ่ายบิล เติมเงิน โอนเงินเดือน และธุรกรรมทางการเงินอื่นๆ ยิ่งไปกว่านั้น การที่ Mobile Banking ไม่ใช้ระบบเดิมของสถาบันการเงิน แต่สามารถนำเสนอแอปพลิเคชันที่ทำให้ธุรกรรมทางการเงินเป็นเรื่องง่ายกว่าการไปธนาคารแบบเดิม เช่น การโอนเงินระหว่างบุคคล โดยไม่ผ่านคนกลาง (P2P money transfer) การชำระเงินโดยสแกน QR code การใช้การจดจำเสียงแทนการกรอกรหัส (voice recognition)

¹ ผู้อำนวยการสถาบันวิชาการด้านสหกรณ์ คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ปัจจุบันนี้ ทั่วโลกมีผู้ใช้ Mobile Banking 1.2 พันล้านคน โดยเกาหลีใต้ มีสัดส่วนผู้ใช้ Mobile Banking ต่อประชากรเป็นอันดับหนึ่ง สำหรับประเทศไทยอยู่ในอันดับที่ 12 โดยมีผู้ใช้ Mobile Banking 24% ของจำนวนประชากร เนื่องจากรัฐบาลมีนโยบายส่งเสริมให้ประชาชนใช้ระบบ ‘พร้อมเพย์’ มากขึ้น

ระบบชำระเงินบนอุปกรณ์เคลื่อนที่ (Mobile payments) โดยมีนวัตกรรมสำคัญที่ช่วยให้เกิดระบบชำระเงินบนโทรศัพท์เคลื่อนที่ การชำระเงินโดยสแกน QR code (QR Payment) รวมถึงระบบ Prompt pay ที่นำบัตรประชาชน และหมายเลขโทรศัพท์มือถือมาผูกกับบัญชีเงินฝากธนาคาร และโอนเงินผ่านโทรศัพท์มือถือได้ โดยไม่ต้องจำเลขบัญชีธนาคาร

แพลตฟอร์มการธนาคาร (Banking as Platform) เป็นทางออกสำหรับธนาคารแบบเดิม โดยการสร้างมาตรฐานระหว่างสถาบันการเงิน เพื่อเปิดโอกาสให้นักพัฒนา (3rd party developers) เข้ามาสร้างแพลตฟอร์มในการปรับตัวไปสู่การให้บริการออนไลน์ ทำให้ธนาคารแบบเดิมสามารถตอบสนองความต้องการที่หลากหลายของลูกค้าได้ โดยที่ใช้เงินลงทุนต่ำลง ตัวอย่างแพลตฟอร์มการธนาคาร ได้แก่ Simple Bank เทคโนโลยี Blockchain ก็เป็นอีกเทคโนโลยีที่มีส่วนสำคัญทำให้หน้าที่ของสถาบันการเงินจะจำเป็นน้อยลงจากที่สถาบันการเงินคือตัวกลางหลักที่ทำหน้าที่เชื่อมระหว่างผู้มีเงินเหลือ และผู้ต้องการเงินทุน เทคโนโลยีนี้ทำให้ไม่จำเป็นต้องมีนายหน้า สถาบันตัวกลางอีกต่อไป โดยธุรกรรมเชื่อมระหว่างผู้มีเงินเหลือ และผู้ต้องการเงินทุนสามารถทำได้ในลักษณะ Peer to Peer เข้ามาทดแทนสภาพแวดล้อมที่พร้อมจะตายจากการวิวัฒนาการของเทคโนโลยีที่ไปถึงจุดที่แบ่งกันไม่จำเป็นต้องมีก็ได้ ซึ่งโจทย์ที่สำคัญที่ต้องตีให้แตกในตอนนี้คือ “แบงก์ในโลกอนาคตควรจะมีหน้าตาเป็นอย่างไร”

โลกแห่งการเปลี่ยนแปลงและผลกระทบที่มีต่อระบบธนาคารพาณิชย์และสถาบันการเงินต่าง ๆ:

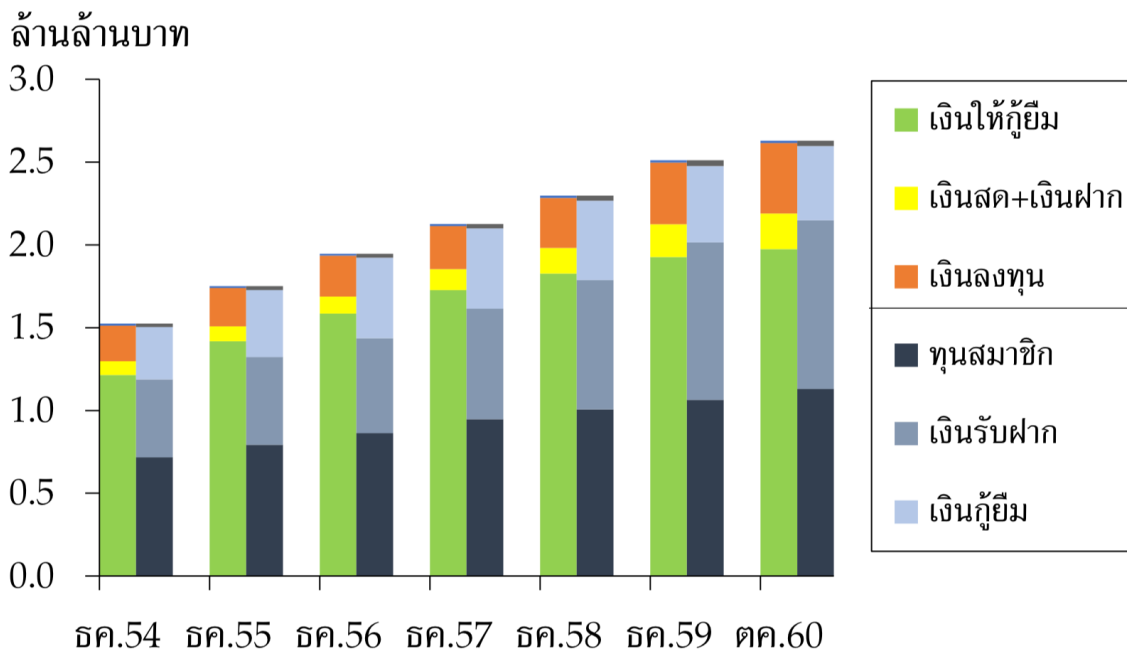
ภาครัฐก็จำเป็นต้องปรับทัศนคติในการกำหนดนโยบายและออกกฎระเบียบต่างๆ ให้เหมาะสม เพื่อช่วยให้ทุกภาคส่วนในสังคมปรับตัวได้ ทิศอาร์ไอ เสนอให้ ภาครัฐเลิกแนวความคิดแบบ “คุณพ่อรู้ดี” โดยเลิกกำกับดูแลที่เน้นเฉพาะความปลอดภัยสูงสุดอย่างเดียว และเลิกการกำกับดูแลที่มุ่งปกป้องกลุ่มผลประโยชน์เดิมเป็นหลัก มาสู่การกำกับดูแลตามความเสี่ยง (risk-based regulation) และการกำกับดูแลเพื่อให้สามารถใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีใหม่ได้ ทั้งนี้ ในทางปฏิบัติ ภาครัฐกำหนดนโยบายและออกกฎระเบียบจากข้อมูลที่ได้จากการปฏิบัติในร่องใน “สนามทราย” (regulatory sandbox) ก่อน ในเรื่องที่ยังไม่มีความเข้าใจดีพอ

โอกาสที่ท้าทายของสหกรณ์ออมทรัพย์หรือถึงทางตัน?

จากบทวิเคราะห์ของธนาคารแห่งประเทศไทย ชี้ให้เห็นว่าระบบสหกรณ์ออมทรัพย์ยังคงมีขนาดเพิ่มขึ้นต่อเนื่อง โดย ณ สิ้นเดือนตุลาคมปี 2560 มีสินทรัพย์รวม 2.6 ล้านล้านบาท ขยายตัวร้อยละ 7.1 จากช่วงเดียวกันของปีก่อน โดยเป็นผลจาก การระดมเงินรับฝากหมู่เพิ่มขึ้นร้อยละ 10.2 จากช่วงเดียวกันของปีก่อน ทั้งนี้ การขยายตัวของ เงินรับฝากดังกล่าวมีแนวโน้มชะลอลงจากที่เคย ขยายตัวสูงถึงร้อยละ 20 ในช่วงปี 2559 ภายหลังจากที่หน่วยงานกำกับดูแลได้เริ่มพิจารณาปรับปรุง หลักเกณฑ์เพื่อยกระดับการกำกับดูแล

สหกรณ์ออมทรัพย์ให้เหมาะสมมากขึ้น ขณะที่ส่วนทุนของ สมาชิกขยายตัวเร่งขึ้นเล็กน้อยจากปีก่อนมาอยู่ที่ 7.2%

ในขณะที่สินทรัพย์ของระบบสหกรณ์ ออมทรัพย์ขยายตัวสูงขึ้นตามเงินรับฝากและทุน ของสมาชิก นั้น การปล่อยเงินให้กู้ยืมขยายตัวใน อัตราที่ต่ำเพียงร้อยละ 3.9 จากช่วงเดียวกันของ ปีก่อน ส่งผลให้สหกรณ์ ออมทรัพย์มีสภาพคล่องส่วนเกินไปแสวงหาผลตอบแทนที่สูงขึ้นด้วย การลงทุนในหลักทรัพย์ โดยเงินลงทุนใน ตราสารหนี้และตราสารทุนขยายตัวร้อยละ 21.3 และร้อยละ 25.1 จากระยะเดียวกันปีก่อน ตามลำดับ สัดส่วนเงินลงทุนในหลักทรัพย์ของ สหกรณ์จึงมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นต่อเนื่องมาอยู่ที่ ร้อยละ 16.2 ของสินทรัพย์รวม (รูปที่ 1)

รูปที่ 1 แหล่งที่มาและทางใช้ไปของเงินทุนสหกรณ์ออมทรัพย์ ระหว่างปี 2554-2560

ที่มา: กรมตรวจบัญชีสหกรณ์ และธนาคารแห่งประเทศไทย. 2561

นอกจากนี้ ความคาดหวังของสมาชิกต่ออัตรา ผลตอบแทนของสหกรณ์ออมทรัพย์ในช่วงที่อัตรา ดอกเบี้ยเงินฝากธนาคารอยู่ในระดับต่ำต่อเนื่อง ถือเป็นอีกปัจจัยสำคัญทุกกดดันให้สหกรณ์ออมทรัพย์ลงทุนใน หลักทรัพย์เพิ่มขึ้นเพื่อแสวงหา ผลตอบแทน ซึ่งการลงทุนในหลักทรัพย์ที่เพิ่มขึ้น เช่นนี้ทำให้ระบบสหกรณ์มี ความเชื่อมโยงกับระบบการเงินโดยรวมมากขึ้นด้วย

ในขณะที่สินทรัพย์ของระบบสหกรณ์ ออมทรัพย์ขยายตัวสูงขึ้นตามเงินรับฝากและทุน ของสมาชิก นั้น การปล่อยเงินให้กู้ยืมขยายตัวใน อัตราที่ต่ำเพียงร้อยละ 3.9 จากช่วงเดียวกันของ ปีก่อน ส่งผลให้สหกรณ์ ออมทรัพย์ มีสภาพคล่อง ส่วนเกินไปแสวงหาผลตอบแทนที่สูงขึ้นด้วย การลงทุนในหลักทรัพย์ โดยเงินลงทุน ใน ตราสารหนี้และตราสารทุนขยายตัวร้อยละ 21.3 และร้อยละ 25.1 จากระยะเดียวกันปีก่อน ตามลำดับ สัดส่วนเงินลงทุนในหลักทรัพย์ของ สหกรณ์จึงมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นต่อเนื่อง

แม้สหกรณ์ออมทรัพย์จะลงทุนใน หลักทรัพย์เพิ่มขึ้น แต่มูลค่าการลงทุนยังไม่สูงนัก และส่วนใหญ่ เป็นเงินลงทุนในตราสารหนี้ที่มี อันดับความน่าเชื่อถือดีถึงร้อยละ 88.1 ของ เงินลงทุนทั้งหมด ซึ่งเป็นผลจาก เกณฑ์การลงทุนที่กำหนดให้ลงทุนได้เฉพาะตราสารที่มีคุณภาพดี และความเสี่ยงต่ำ อาทิ หลักทรัพย์ของ รัฐบาล รัฐวิสาหกิจ ตราสารหนี้ของสถาบันการเงิน และตราสารหนี้ภาคเอกชนที่มีอันดับความน่าเชื่อถือใน ระดับดี (A- ขึ้นไป) จึงทำให้เงินลงทุนของสหกรณ์ออมทรัพย์มีความเสี่ยงด้านเครดิต (credit risk) จากัด แต่ยัง ต้องติดตามความเสี่ยง ด้านตลาด (market risk) ที่อาจทำให้มูลค่าเงินลงทุนมีความผันผวนได้

นอกจากนี้ ระบบสหกรณ์เริ่มสะสมความเสี่ยงมากขึ้นจากการที่สหกรณ์ออมทรัพย์หลายแห่งมีปัญหา การบริหารจัดการที่คล้ายกัน เช่น

(1) พฤติกรรมการช่วยเหลือลูกหนี้ด้วยการให้เงินกู้ใหม่เพื่อชำระหนี้เดิม (rollover) ซึ่งทำให้ตัวเลข NPL ในระบบสหกรณ์ออมทรัพย์ อาจไม่สะท้อนฐานะความเสี่ยงและคุณภาพสินเชื่อ ทั่วแท้จริง รวมทั้งลูกหนี้ ไม่ได้รับการแก้ไขปัญหา อย่างจริงจัง

(2) การประเมินความเสี่ยงของลูกหนี้ที่ต่ำเกินไป แม้ว่าสหกรณ์ออมทรัพย์มีบุริมสิทธิ์ที่สามารถหัก เงินเดือนได้ก่อนเจ้าหนี้ รายอื่น แต่อาจไม่ทราบภาระหนี้ทั้งหมดของลูกหนี้ หากลูกหนี้มีหนี้กับสถาบันการเงิน หลายแห่ง เนื่องจากสหกรณ์ออมทรัพย์ส่วนใหญ่ไม่ได้เป็น สมาชิกเครดิตบูโร

(3) สหกรณ์ออมทรัพย์มัก พึ่งพาเงินกู้ระยะสั้นซึ่งมีต้นทุนต่ำกว่าระยะยาว ทั้งจากสถาบันการเงิน และสหกรณ์ออมทรัพย์อื่น เพื่อมาปล่อยกู้ระยะยาวให้แก่สมาชิก ทำให้มีความเสี่ยงด้านสภาพคล่องจากความ ไม่สอดคล้องของระยะเวลาการกู้ยืม (maturity mismatch) หากสหกรณ์ออมทรัพย์แห่งใดแห่งหนึ่งโดยเฉพาะ สหกรณ์ออมทรัพย์ขนาดใหญ่มีปัญหาด้านการเงิน หรือสภาพคล่อง ก็อาจกระทบกับความเชื่อมั่นต่อระบบ สหกรณ์ในวงกว้างได้ เนื่องจากความเชื่อมั่นของสมาชิกเป็นสิ่งสำคัญและสหกรณ์ออมทรัพย์มีความเชื่อมโยง กับภาคครัวเรือนซึ่งเป็นสมาชิก สหกรณ์ในวงกว้าง

ในระยะต่อไป หน่วยงานกำกับดูแลที่เกี่ยวข้องควรจะได้ปรับปรุงกฎเกณฑ์การกำกับดูแลสหกรณ์ ออมทรัพย์ไปแล้วส่วนหนึ่ง แต่ยังคงจำเป็นต้องเร่งยกระดับกรอบกฎหมายและกระบวนการกำกับดูแลความเสี่ยง ของสหกรณ์ต่อไป เพื่อส่งเสริมให้สหกรณ์มีการบริหาร ความเสี่ยงและธรรมาภิบาลที่ดี รวมทั้งมีการดำเนินงาน ที่สอดคล้องกับปรัชญาของสหกรณ์

Strategic Focus:

ภายใต้ปรัชญาแนวคิดและวัตถุประสงค์การดำเนินงานของสหกรณ์ออมทรัพย์ในบริบทการเป็น สถาบันการเงินเพื่อสร้างทางเลือกที่ดีกว่าแก่สมาชิก จึงควรมุ่งเน้นประเด็นสำคัญทางยุทธศาสตร์ดังต่อไปนี้

- สอ.เป็นสถาบันการเงินที่มีจุดมุ่งหมายให้บริการสนองความต้องการของสมาชิกมากกว่า ผลประโยชน์ทางธุรกิจ

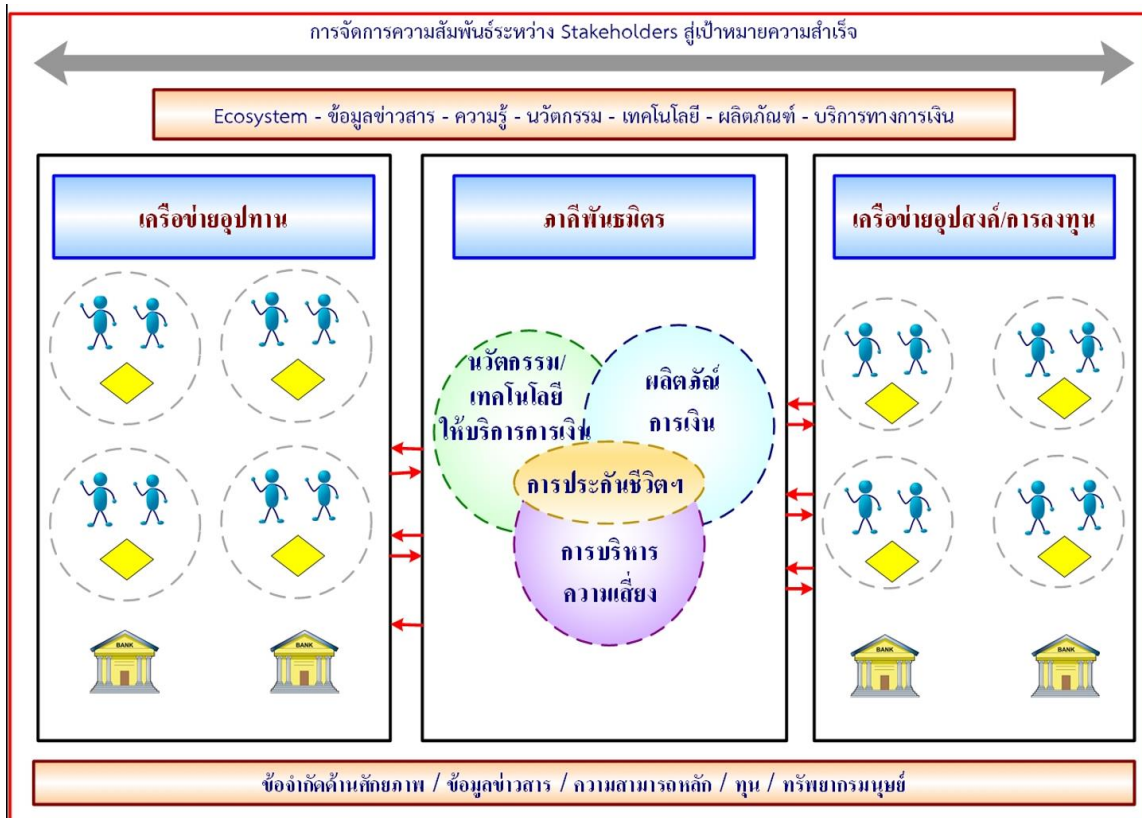
- มวลสมาชิกผู้เป็นเจ้าของสหกรณ์มีหน้าที่กำหนดนโยบาย-ความต้องการใช้บริการจากสหกรณ์และ การจัดสรรส่วนเกินในการดำเนินงาน

- การสร้างภาคีพันธมิตรที่มีความเชี่ยวชาญด้าน Fintech เพื่อยกระดับการพัฒนาผลิตภัณฑ์บริการ แก่สมาชิกเป็นทางเลือกของสหกรณ์ โดยพิจารณาจากประสิทธิผลและต้นทุนต่อหน่วยในการให้บริการ
- การสร้างกลไกเพื่อให้ความรู้แก่สาธารณะและ Policy makers ให้เข้าใจบริบทการดำเนินงานของ สอ. เป็นสิ่งจำเป็นเร่งด่วนเพื่อปกป้อง คุ่มครองสมาชิกให้มีทางเลือกที่ดีกว่าสำหรับบริการการเงินและปิด ช่องว่างจากการใช้บริการสถาบันการเงินเอกชน
- การเปิดพื้นที่เรียนรู้ในการยกระดับสมรรถนะ (ปลูกจิตสำนึก ปรับกระบวนการทัศน เพิ่มพูนความรู้ ทักษะด้านการเงิน) เพื่อสร้างความมั่นคงทางการเงินในการก้าวสู่สังคมผู้สูงอายุเป็นสิ่งจำเป็น

ตัวแบบนวัตกรรมระบบการเงินสหกรณ์ออมทรัพย์: Financial Ecosystem for Co-operatives:

เมื่อปี 2554-2556 ชสอ. ได้มอบหมายให้สถาบันวิชาการด้านสหกรณ์ดำเนินการวิจัยเพื่อพัฒนาตัวแบบนวัตกรรมระบบการเงินพึ่งพาและร่วมมือกัน (SHOs System) ที่เป็นไปตามแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาสหกรณ์ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2550-2554) ซึ่งมีสาระสำคัญดังนี้

Value Chain Management สำหรับระบบการเงินสหกรณ์ออมทรัพย์

อ้างอิงใน จุฑาทิพย์ กัทราวาท และคณะ. 2556.

กรอบการขับเคลื่อนสู่ SHOs System

